

MUMTOZ G‘AZALDA KO‘Z YOSHINING MUBOLAG‘AVIY TASVIRI: ATOYI VA GADOIY G‘AZALLARI MISOLIDA

Qudratova Muborak Shuxratovna
Osiyo xalqaro universiteti O‘zbek va rus filologiyasi kafedrasi dotsenti, PhD
Imomova Nargiz Azizovna
Osiyo xalqaro universiteti Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24220195

Annotatsiya. Maqolada Atoyi va Gadoiy g‘azallarida ko‘z yoshi obrazining mubolag‘a san’ati orqali ifodalanishi qiyosiy tahlil qilinadi. Atoyi she’riyatida ko‘z yoshi ummon va dengiz timsollari orqali oshiq iztirobining cheksizligini anglatsa, Gadoiy g‘azallarida to‘fon va qonli yosh obrazlari hijron kechinmalarining shiddatini namoyon etadi. Baytlar tahlili asosida har ikki shoirning mazkur poetik obrazdan foydalanishidagi umumiy va o‘ziga xos jihatlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Atoyi, Gadoiy, mumtoz she’riyat, g‘azal, ko‘z yoshi obrazi, mubolag‘a, tashbeh, hijron, poetik tasvir, qiyosiy tahlil.

Kirish

Mumtoz o‘zbek adabiyotida ko‘z yoshi oshiqning muhabbati, hijron azobi va qalb iztiroblarini ifodalovchi muhim poetik obrazlardan biridir. Ushbu obraz g‘azallarda mubolag‘a, tashbeh va boshqa badiiy vositalar yordamida ta’sirchan tus oladi. Atoyi va Gadoiy ijodida ham ko‘z yoshi lirik qahramon ruhiy olamini yoritishga xizmat qiladi. Maqolada ikki shoirning ayrim baytlari misolida mazkur obrazning badiiy talqini hamda o‘xshash va farqli jihatlari qiyosiy yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi.

Atoyi g‘azallarida ko‘z yoshining badiiy talqini

Atoyi g‘azallarida ishqiy iztirob va ayriliq kechinmalari ko‘z yoshi obrazi orqali ifodalanadi. Shoir ko‘z yoshini faqat yig‘i belgisi sifatida emas, balki oshiqning ichki kechinmalarini ochib beruvchi badiiy vosita darajasida tasvirlaydi. Jumladan, quyidagi baytda ko‘z yoshi ummonga qiyoslanadi:

Ummon tengizi bo‘ldi ko‘zum yoshiyo lekin,
ul husn elida qimmat durdona inonmas. [1, 136-b.]

Baytdagi «ummon tengizi» ifodasi ko‘z yoshining nihoyatda ko‘pligini mubolag‘ali tarzda ko‘rsatadi. Shu bilan birga, «durdona» timsoli orqali ko‘z yoshi va qimmatbaho gavhar o‘rtasida ma’no aloqasi yuzaga keladi. Biroq oshiqning ko‘p yig‘lashi ma’shuqa huzurida uning iztiroblari qadrlanishini anglatmaydi. Shu tariqa baytda oshiqning ruhiy holati va bejavob muhabbat iztirobi ta’sirchan aks etadi.

Shoirning yana bir baytida ko‘z yoshi dengiz manzarasi bilan bog‘liq holda tasvirlanadi:

Ol mohi, – der, – Atoyi ko‘zining bu baklari,
Yosh bahri ichra bo‘lg‘oli zulfin kamandi shast. [1, 28-b.]

Bu baytda «yosh bahri» birikmasi ko‘z yoshini dengiz darajasida tasavvur etishga imkon beradi. Ko‘z, yosh va yor zulfi bilan bog‘liq tasvirlarning uyg‘unlashuvi oshiqning iztiroblarini badiiy manzaraga aylantiradi. Natijada ko‘z yoshi obrazi lirik kechinmaning kuchini ifodalovchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

© 2026 International Journal of Literature and Language Studies. All Rights Reserved.

Gadoiy g‘azallarida ko‘z yoshining mubolag‘aviy tasviri

Gadoiy g‘azallarida ham ko‘z yoshi muhabbat va hijron bilan bog‘liq kechinmalarni ifodalaydi. Shoir ayrim baytlarda ushbu obrazni to‘fon va qonli yosh kabi kuchli tasvirlar orqali badiiylashtiradi:

G‘ofil o‘lma ko‘zlarimning yoshidinkim, nogahon,
Mavj urubon etmasun nogah bu to‘fonim sanga. [2, 25-b.]

Baytda oshiq ko‘z yoshining mavj urib, to‘fonga aylanishi mumkinligi ta’kidlanadi. Bu mubolag‘a orqali oshiq iztirobining shiddati ko‘rsatiladi. «Mavj» va «to‘fon» so‘zlari tasvirga harakat hamda kuch bag‘ishlab, lirik qahramonning ruhiy holatini yanada ta’sirchan ifodalashga xizmat qiladi.

Gadoiyning quyidagi baytida esa ko‘z yoshi qonli yosh obrazi orqali tasvirlanadi:

Mening qon yoshlu ko‘zim to jamolingdin yiroq o‘ldi,
Ko‘ngulning eviga, ey jon, yuzing naqshi musavvardur. [2]

«Qon yoshlu ko‘z» ifodasi hijron azobining kuchliligini bildiradi. Baytda oshiq yor jamolidan uzoq bo‘lsa-da, uning siymosi ko‘nglida saqlanib qolganligi anglashiladi. Shu jihatdan qonli yosh obrazi nafaqat iztirobni, balki oshiq xotirasida yashayotgan muhabbatni ham ifodalaydi.

Atoyi va Gadoiy ijodida ko‘z yoshi obrazining qiyosiy tahlili

Har ikki shoir ijodida ko‘z yoshi muhabbat va hijron kechinmalarining poetik ifodasi vazifasini bajaradi. Tahlil qilingan baytlarda Atoyi ko‘z yoshining ko‘pligini ummon va dengiz manzarasi orqali tasvirlasa, Gadoiy to‘fon va qonli yosh timsollaridan foydalanib, iztirobning shiddatini bo‘rttiradi. Bu farq ikki shoirning barcha g‘azallariga xos qat’iy qoida sifatida emas, aynan ko‘rib chiqilgan misollarning badiiy xususiyati sifatida baholanishi lozim. Mazkur obrazlarning umumiy jihati shundaki, ular oshiq ruhiyatini ifodalashda mubolag‘aning ta’sirchan imkoniyatlarini namoyon etadi.

Xulosa

Atoyi va Gadoiy g‘azallarida ko‘z yoshi obrazi oshiqning hijroni, iztirobi va muhabbatini ifodalovchi muhim badiiy vositadir. Atoyi baytlarida ummon va dengiz tasviri ko‘z yoshining cheksizligini ta’kidlasa, Gadoiy misralarida to‘fon va qonli yosh timsollari lirik kechinmalarga shiddat bag‘ishlaydi. Shunday qilib, tahlil etilgan baytlarda mubolag‘a san’ati ko‘z yoshini oddiy ruhiy holat belgisidan keng poetik ma’noga ega obraz darajasiga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atoiy. Jondan aziz janona. – Toshkent, 2011.
2. Gadoiy. Devoni. – Toshkent, 1973.

© 2026 International Journal of Literature and Language Studies. All Rights Reserved.